

TIJORAT BANKLARIDA MOLIVAVIY XIZMATLARNING IQTISODIY MAZMUNI VA NAZARIY ASOSLARI

Ergashev Azizxon Avazxon o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti (TDIU) mustaqil izlanuvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22159177>

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tijorat banklari moliya tizimining muhim institutsional bo'g'ini sifatida iqtisodiyotning turli subyektlari o'rtasida moliyaviy resurslarning samarali taqsimlanishini ta'minlaydi. Banklarning iqtisodiy jarayonlardagi roli nafaqat kredit va depozit operatsiyalarini amalga oshirish, balki aholining, tadbirkorlik subyektlarining hamda korxonalarning turli moliyaviy ehtiyojlarini qondiruvchi keng ko'lamli xizmatlarni tashkil etish bilan ham belgilanadi. Shu nuqtayi nazardan, tijorat banklarida moliyaviy xizmatlarning iqtisodiy mazmuni, mohiyati va nazariy asoslarini chuqur o'rganish bank faoliyatining samaradorligini oshirish hamda zamonaviy moliya bozorining rivojlanish qonuniyatlarini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Moliyaviy xizmatlar bank tomonidan mijozlarga ko'rsatiladigan kreditlash, depozitlarni jalb etish, to'lov va hisob-kitoblarni amalga oshirish, valyuta operatsiyalari, plastik kartalar, pul o'tkazmalari, masofaviy bank xizmatlari va boshqa moliyaviy operatsiyalar majmuini ifodalaydi. Ularning iqtisodiy mazmuni moliyaviy resurslarni safarbar qilish, qayta taqsimlash va ulardan samarali foydalanishni ta'minlash orqali namoyon bo'ladi. Bunda tijorat banklari moliyaviy vositachi sifatida vaqtincha bo'sh pul mablag'larini iqtisodiyotning moliyaviy resurslarga ehtiyoj sezayotgan subyektlariga yo'naltiradi. Natijada investitsion faollik, tadbirkorlik faoliyati, iste'mol va iqtisodiy o'sish uchun zarur moliyaviy shart-sharoitlar shakllanadi.

Bugungi kunda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi moliyaviy xizmatlarning mazmuni va shakliga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Mobil banking, internet-banking, raqamli kreditlash, elektron to'lovlar, masofaviy identifikatsiya va fintech texnologiyalarining keng qo'llanilishi bank xizmatlarini tezkor, qulay va mijozlarga yo'naltirilgan shaklga olib kelmoqda. Shu bilan birga, moliyaviy xizmatlarning rivojlanishi banklar o'rtasidagi raqobatni kuchaytirib, xizmatlar sifati, narxi, xavfsizligi va innovatsionligini oshirishni talab etmoqda.

Bugungi kunda tijorat banklari mamlakat moliya tizimining asosiy bo'g'inlaridan biri sifatida iqtisodiyot subyektlarining moliyaviy ehtiyojlarini qondirish, bo'sh pul mablag'larini jalb qilish va ularni samarali joylashtirish, to'lovlarni amalga oshirish hamda investitsion jarayonlarni moliyalashtirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Iqtisodiy munosabatlarning rivojlanishi, raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi va mijozlar ehtiyojlarining o'zgarishi natijasida tijorat banklari tomonidan ko'rsatilayotgan moliyaviy xizmatlar tarkibi ham tobora kengayib bormoqda. An'anaviy kreditlash va depozit xizmatlari bilan bir qatorda bank kartalari, pul o'tkazmalari, internet-banking, mobil banking, valyuta operatsiyalari, investitsion va boshqa moliyaviy xizmatlar bank faoliyatining muhim yo'nalishlariga aylanmoqda.

Tijorat banklarida moliyaviy xizmatlarning iqtisodiy mazmunini o'rganish banklarning iqtisodiyotdagi vositachilik funksiyasini chuqur anglash imkonini beradi. Moliyaviy xizmatlar orqali vaqtincha bo'sh pul mablag'lari iqtisodiyotning mablag'ga ehtiyoj sezayotgan tarmoqlariga yo'naltiriladi, pul aylanishining uzluksizligi ta'minlanadi va xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy faoliyati qo'llab-quvvatlanadi. Shu bilan birga, moliyaviy

xizmatlarning rivojlanishi banklarning daromad bazasini diversifikatsiya qilish, mijozlar bilan uzoq muddatli munosabatlarni shakllantirish va raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi.

Tijorat banklarida moliyaviy xizmatlar iqtisodiyotda pul mablag'larining harakatini tashkil etish, moliyaviy resurslarni qayta taqsimlash va mijozlarning turli moliyaviy ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiluvchi muhim iqtisodiy mexanizm hisoblanadi. Ularning iqtisodiy mazmuni bank va mijoz o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarda namoyon bo'lib, bank tomonidan mablag'larni jalb qilish, joylashtirish, hisob-kitoblarni amalga oshirish, to'lovlarni tashkil etish va boshqa moliyaviy operatsiyalarni bajarishni qamrab oladi. Shu jihatdan moliyaviy xizmatlar nafaqat banklarning faoliyat sohasi, balki mamlakat iqtisodiy rivojlanishini ta'minlovchi muhim infratuzilmaviy mexanizm sifatida ham qaraladi.

Tadqiqot natijasida tijorat banklarining moliyaviy xizmatlarini shartli ravishda depozit, kredit, hisob-kitob va to'lov, valyuta, investitsion, karta, masofaviy va boshqa xizmatlarga ajratish mumkinligi aniqlandi. Ularning har biri iqtisodiyotda o'ziga xos vazifani bajaradi. Jumladan, depozit xizmatlari aholi va korxonalarning vaqtincha bo'sh mablag'larini bank tizimiga jalb qilishga xizmat qilsa, kredit xizmatlari ushbu resurslarni iqtisodiyotning real va moliyaviy sektorlariga yo'naltirish imkonini beradi. Hisob-kitob va to'lov xizmatlari esa iqtisodiy subyektlar o'rtasidagi pul oqimlarining uzluksizligini ta'minlaydi.

Moliyaviy xizmatlarning nazariy asoslari banklarning moliyaviy vositachilik, likvidlikni ta'minlash, risklarni taqsimlash va axborot vositachiligi kabi funksiyalariga asoslanadi. Banklar bir tomondan jamg'armalarni safarbar qilsa, ikkinchi tomondan ushbu mablag'larni kredit va investitsiyalar shaklida iqtisodiyotga qayta taqsimlaydi. Natijada moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi oshadi va iqtisodiy faollik rag'batlantiriladi.

Shuningdek, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi tijorat banklari moliyaviy xizmatlarining mazmuni va shakliga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Mobil ilovalar, internet-banking, elektron to'lovlar, masofaviy identifikatsiya va avtomatlashtirilgan xizmatlar mijozlarga bank xizmatlaridan tez va qulay foydalanish imkonini bermoqda. Bu esa banklarning operatsion xarajatlarini kamaytirish, xizmat ko'rsatish tezligini oshirish va mijozlar bazasini kengaytirishga yordam beradi.

Umuman olganda, tijorat banklarida moliyaviy xizmatlarni rivojlantirish bank tizimining barqarorligi, raqobatbardoshligi va iqtisodiyotning moliyaviy ta'minotini kuchaytirishning muhim sharti hisoblanadi. Kelgusida banklar xizmatlar sifatini oshirish, raqamli texnologiyalarni kengaytirish, innovatsion mahsulotlarni joriy etish, mijozlarning moliyaviy savodxonligini oshirish va xizmatlar xavfsizligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratishi lozim. Bu jarayon moliyaviy xizmatlarning ommabopligini oshirish bilan birga, banklarning daromadliligi va uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini ham mustahkamlaydi.

Tijorat banklarida moliyaviy xizmatlarni rivojlantirish va ularning samaradorligini oshirish maqsadida quyidagi yo'nalishlarni ustuvor deb hisoblash mumkin:

raqamli bank xizmatlarini kengaytirish va mobil hamda internet-banking platformalarining funksional imkoniyatlarini oshirish. Bu mijozlarga xizmatlardan tezkor va qulay foydalanish imkonini beradi;

moliyaviy xizmatlar turini diversifikatsiya qilish, xususan, aholining turli qatlamlari va kichik biznes subyektlari uchun individual ehtiyojlarga mos kredit, depozit, investitsiya va to'lov mahsulotlarini ishlab chiqish;

mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish uchun zamonaviy texnologiyalar, sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan maslahat tizimlaridan foydalanish. Bunda xizmat ko'rsatish tezligi bilan birga mijozlarning moliyaviy xavfsizligini ta'minlashga e'tibor qaratish lozim;

komissiya va foiz siyosatini takomillashtirish, xizmatlar narxini mijozlar uchun maqbul darajada shakllantirish va shaffof tariflarni joriy etish bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini kengaytiradi;

moliyaviy savodxonlikni oshirish bo'yicha aholiga tushuntirish ishlarini kuchaytirish, raqamli va masofaviy bank xizmatlaridan xavfsiz foydalanish bo'yicha amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish zarur;

kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish hamda mijozlarning to'lov qobiliyatini baholashda zamonaviy tahliliy modellarni qo'llash muammoli kreditlarning ko'payishining oldini olishga xizmat qiladi;

banklar o'rtasida sog'lom raqobatni kuchaytirish va innovatsion moliyaviy mahsulotlarni joriy etishni rag'batlantirish orqali xizmatlar sifati va samaradorligini yanada oshirish maqsadga muvofiq.

